

Sygn. akt II Ca 458/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 3 listopada 2016 roku

Sąd Okręgowy w Lublinie II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący Sędzia Sądu Okręgowego Dariusz Iskra (sprawozdawca)

Sędziowie: Sędzia Sądu Okręgowego Marta Postulska-Siwiek

Sędzia Sądu Rejonowego Krzysztof Niezgoda (delegowany)

Protokolant Starszy sekretarz sądowy Jolanta Jaworska

po rozpoznaniu w dniu 3 listopada 2016 roku w Lublinie, na rozprawie

sprawy z powództwa A. M.

przeciwko (...) Spółce Akcyjnej z siedzibą w W.

z udziałem Wojewódzkiego Szpitala (...) Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w L., jako interwenienta ubocznego po stronie pozwanej

o zapłatę kwoty 35000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 4 grudnia 2012 roku do dnia zapłaty oraz o ustalenie na przyszłość odpowiedzialności za skutki zakażenia bakterią gronkowca w czasie pobytu w szpitalu w okresie od dnia 2 marca 2011 roku do dnia 21 marca 2011 roku

na skutek apelacji powódki od wyroku Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie z dnia 4 lutego 2016 roku, w sprawie I C 387/14

I. oddala apelację;

II. nie obciąża A. M. kosztami postępowania odwoławczego poniesionymi przez (...) Spółkę Akcyjną z siedzibą w W.;

III. oddala wniosek Wojewódzkiego Szpitala (...) Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w L. o zasądzenie od A. M. zwrotu kosztów postępowania odwoławczego;

IV. przejmuje na rachunek Skarbu Państwa nieuiszczoną część opłaty od apelacji.

Marta Postulska-Siwiek Dariusz Iskra Krzysztof Niezgoda

Sygn. akt II Ca 458/16

UZASADNIENIE

W pozwie z dnia 28 czerwca 2014 roku, wniesionym do Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie w dniu 2 lipca 2014 roku, powódka – A. M. wniosła o zasądzenie na swoją rzecz od pozwanego – (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. kwoty 35000 zł tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę z odsetkami ustawowymi od dnia 4 grudnia 2012 roku do dnia zapłaty, o ustalenie na przyszłość odpowiedzialności strony pozwanej za skutki i następstwa zakażenia bakterią gronkowca w czasie pobytu w powódki w szpitalu w okresie od dnia 2 marca 2011 roku do dnia 21 marca

2011 roku oraz o zasądzenie na rzecz od pozwanego zwrotu kosztów postępowania i zastępstwa procesowego według norm prawem przepisanych.

W uzasadnieniu pozwu powódka podała, że w dniu 2 marca 2011 roku została przyjęta do Wojewódzkiego Szpitala (...) w L. w związku ze złamaniem dalszej nasady obu kości lewej nogi. W dniu 14 marca 2011 roku wykonano otwartą repozycję odłamów dalszych nasad nogi i stabilizację dalszej nasady piszczeli płytką LCP i śrubami oraz kostki bocznej trzema drutami K. W dniu 21 marca 2011 roku powódka została wypisana ze szpitala. Następnie w dniu 28 marca 2011 roku zostały zdjęte powódce szwy, a noga zaczęła puchnąć, powstał ropny wyciek i przetoka. Powódce założono dren i poddano antybiotykoterapii przez okres 5 dni od dnia 1 do 5 kwietnia 2011 roku. Lekarze podejrzewali, że przetoka jest wynikiem odrzutu materiału zespalającego i z uwagi na brak zrostu kości nie mogli podjąć odpowiedniego leczenia.

Powódka wskazała, że w dniach od 7 do 15 września 2011 roku powódka ponownie przebywała w Wojewódzkim Szpitalu (...) w L., gdzie w dniu 8 września 2011 roku usunięty został materiał zespalający i pobrano wymaz z rany, który wykazał obecność bakterii gronkowca złocistego, wobec czego powódce podano antybiotyki. Powódka w okresie od dnia 25 czerwca 2011 roku do dnia 26 lipca 2011 roku odbyła rehabilitację, która spowodowała, że może się ona samodzielnie poruszać, lecz utrzymując się nadal znaczne ograniczenia ruchomości lewego stanu kolanowego.

Powódka wskazała, że z uwagi na utrzymując się dolegliwości bólowe i dysfunkcję kończyny, powódka kontynuuje leczenie w Poradni Chirurgii Urazowo-Ortopedycznej do daty wniesienia pozwu. Zakażenie gronkowcem złocistym oraz następcze wdrożenie intensywnej farmakoterapii silnymi lekami przeciwbólowymi i antybiotykami miało negatywny wpływ na zdrowie A. M.. Powódka stała się senna, osłabiona, a częsta zmiana opatrunków wiązała się z kosztami finansowymi i poświęceniem czasu. Powódka nie mogła przez dłuższy okres brać kąpieli, co powodowało u niej dyskomfort. Kończyna dolna była i jest nadal niesprawną ruchowo, wymaga rehabilitacji, a przetoka utrzymuje się od marca 2011 roku. Z powodu zakażenia ucierpiała również rodzina powódki, a powódka zaczęła martwić się o swój powrót do pracy, zwłaszcza że była zatrudniona jako kucharka w przedszkolu.

Powódka podniosła, że lekarze zajmujący się nią podczas hospitalizacji w dniach od 2 do 21 marca 2011 roku byli pracownikami Wojewódzkiego Szpitala (...) w L., co uzasadnia na podstawie art. 120 k.p. odpowiedzialność pracodawcy, a z prawdopodobieństwem graniczącym z pewnością, została ona zakażona gronkowcem złocistym w Wojewódzkim Szpitalu (...) w L. (k. 2-6v).

*

W odpowiedzi na pozew z dnia 29 września 2014 roku (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., reprezentowany przez pełnomocnika, nie uznał powództwa i wniósł o jego oddalenie, jak też zasądzenie od powódki na jej rzecz kosztów procesu według norm prawem przepisanych, a także o zawiadomienie o toczącym się procesie oraz wezwanie do udziału w sprawie Wojewódzkiego Szpitala (...) w L. (k. 62-60).

*

W piśmie z dnia 20 stycznia 2015 roku Wojewódzki Szpital (...) Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w L., reprezentowany przez pełnomocnika, zgłosił interwencję uboczną po stronie pozwanego i wniósł o oddalenie powództwa jako bezzasadnego oraz zasądzenie kosztów na jego rzecz od powódki według norm prawem przepisanych (k. 126-127).

*

Wyrokiem z dnia 4 lutego 2016 roku Sąd Rejonowy Lublin-Zachód w Lublinie:

I. zasądził od (...) Spółki Akcyjnej z siedzibą w W. na rzecz A. M. kwotę 10000 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 4 grudnia 2012 roku do dnia 31 grudnia 2015 roku i ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 1 stycznia 2016 roku do dnia zapłaty;

II. oddalił powództwo w pozostałej części;

III. zasądził od A. M. na rzecz (...) Spółki Akcyjnej w W. kwotę 743,48 zł tytułem zwrotu kosztów procesu;

IV. oddalił wniosek interwenienta ubocznego o zasądzenie na jego rzecz od powódki zwrotu kosztów procesu;

V. nakazał ściągnąć od (...) Spółki Akcyjnej w W. na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie kwotę 534,45 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych;

VI. nakazał ściągnąć od A. M. na rzecz Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie kwotę 78,33 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych;

VII. przejął na rachunek Skarbu Państwa – Sądu Rejonowego Lublin-Zachód w Lublinie kwotę 1296 zł tytułem nieuiszczonej opłaty od pozwu, od ponoszenia której powódka została zwolniona (k. 359).

W uzasadnieniu wyroku Sąd Rejonowy ustalił, że w okresie od dnia 2 marca 2011 roku do dnia 21 marca 2011 roku A. M. przebywała w Wojewódzkim Szpitalu (...) Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w L. w związku z rozpoznaniem złamania dalszych nasad obu kości goleni, na skutek upadku ze schodów w pracy. W dacie tej A. M. była zatrudniona w przedszkolu, na stanowisku kucharki. Miała 28 lat. Paliła papierosy, miała rozpoznane nadciśnienie tętnicze oraz nadwagę.

Sąd Rejonowy ustalił, że podczas hospitalizacji, w dniu 14 marca 2011 roku przeprowadzono leczenie operacyjne polegające na otwartej repozycji odłamów dalszych nasad goleni oraz stabilizacji dalszej nasady piszczeli płytką LCP i śrubami, kostki bocznej 3 drutami „K”. Repozycje złamań były żmudne i trudne, a w wyniku dopasowania materiałów stabilizacyjnych uzyskano dobre przyleganie odłamów. W dniu 8 marca 2011 roku z powodu krwawienia z prawego przewodu nosowego przeprowadzono u A. M. konsultację laryngologiczną, w wyniku której założono tamponadę, a w związku z gorączką do 39°C zalecono antybiotykoterapię.

Sąd ustalił, że w dniu 21 marca 2011 roku A. M. została wypisana do domu z zalecaniem wysokiego układania lewej goleni, zakazu obciążania lewej kończyny dolnej, profilaktyki przeciwwzakrzepowej, i zgłoszenia się do poradni ortopedycznej w dniu 28 marca 2011 roku w celu usunięcia szwów.

Sąd Rejonowy ustalił, że A. M. podpisała zgodę na przeprowadzenie wymienionego wyżej zabiegu operacyjnego oraz wykonane leczenie i jednocześnie zapoznała się z szczegółowym opisem leczenia operacyjnego, jego celowością i oczekiwanym wynikiem oraz potencjalnymi zagrożeniami typowymi i rzadko występującymi. A. M. nie była poinformowana, że w wyniku zabiegu operacyjnego mogą wystąpić powikłania spowodowane zakażeniem.

Sąd ustalił, że lekarze przeprowadzający powyższy zabieg operacyjny i uczestniczący w procesie leczenia A. M. w okresie od dnia 2 marca 2011 roku do dnia 21 marca 2011 roku w Wojewódzkim Szpitalu (...) SPZOZ w L. byli pracownikami tej placówki medycznej. W tym też okresie doszło do zakażenia A. M. gronkowcem złocistym szczepu – MRSA, czyli metycylinoopornym.

Sąd ustalił, że w dniu 28 marca 2011 roku A. M. zgłosiła się na oddział ortopedii, gdzie zostały jej usunięte szwy. W dniu 30 marca 2011 roku A. M. została przyjęta ponownie do Wojewódzkiego Szpitala (...) SPZOZ w L. z rozpoznaniem zacerwienia skóry wokół rany i sączenia treści ropnej. Wykonano toaletę rany, przepisano antybiotyk i wypisano z zaleceniem zgłoszenia się do poradni ortopedycznej w dniu 1 kwietnia 2011 roku celem zmiany opatrunku oraz kontroli ortopedycznej. W okresie od dnia 1 kwietnia 2011 roku do 5 kwietnia 2011 roku A. M. ponownie przebywała w Wojewódzkim Szpitalu (...) SPZOZ w L. oddziale chirurgii urazowo-ortopedycznej z powodu zakażenia miejscowego w ranie po otwartej repozycji złamania dalszej nasady lewej goleni, w trakcie którego to pobytu zastosowano

antybiotykoterapię dożylnie, a przy wypisie zalecono kontynuację preparatem doustnym – klindamycyną. Po wypisie A. M. była leczona w poradni ortopedycznej w celu zmiany opatrunków.

Sąd Rejonowy ustalił, że w okresie od dnia 7 do dnia 15 września 2011 roku A. M. przebywała ponownie w Wojewódzkim Szpitalu (...) SPZOZ w L. z powodu powikłanego stanem zapalnym stanu wygojonego złamania dalszych nasad obu kości lewej goleni. Podczas tego pobytu zastosowano leczenie operacyjne w dniu 8 września 2011 roku, polegające na usunięciu materiału zespalającego: płytki LCP, wkrętów i drutów „K” z dalszych nasad lewej goleni, a nadto usunięto ziarninę zapalną, użyto gąbki geramycynowej i założono opatrunek gipsowy. Pobrany został również materiał na badanie bakteriologiczne. A. M. została wypisana z zaleceniami ostrożnego chodzenia, kontynuacji antybiotykoterapii i profilaktyki przeciwzakrzepowej oraz zgłoszenia się do Poradni Ortopedycznej w dniu 19 września 2011 roku. W dniu 19 września 2011 roku zostały zdjęte szwy.

Sąd Rejonowy ustalił, że pobrany podczas opisanego pobytu wymaz wykazał obecność bakterii gronkowca złocistego MRSA, czyli szczepu należącego do drobnoustrojów alarmowych.

Sąd ustalił, że w okresie od dnia 25 czerwca 2012 roku do dnia 26 lipca 2012 roku A. M. korzystała ze świadczenia rehabilitacyjnego w Instytucie (...) w L. w związku z przebyłym złamaniem dalszych nasad kości lewej goleni, opóźnieniem gojenia rany pooperacyjnej spowodowanego infekcją, niewydolnością statyczno-dynamiczną.

Sąd ustalił, że w dniach 29 marca 2013 roku, 16 sierpnia 2013 roku, 21 lutego 2014 roku A. M. korzystała z usług medycznych w Ośrodku Medycznym (...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L. w związku z dolegliwościami bólowymi pośladka lewego promieniującymi do lewej kończyny dolnej, dolegliwościami bólowymi w odcinku LS kręgosłupa z promieniowaniem do lewej kończyny dolnej. Dolegliwości odczuwane aktualnie przez A. M. w postaci bólu, uczucia drętwienia kończyny dolnej lewej od pośladka do stopy, ograniczenie ruchomości w obrębie stopy lewej, czy utykanie nie są następstwem zakażenia gronkowcem złocistym MRSA, ale przebytego złamania obu kości lewej goleni. Podobnie cechy artrozy pourazowej, objawy dyskopatii kręgosłupa, depresja i nerwowość nie są związane z przedmiotowym zakażeniem. Skóra po zakażeniu wygoiła się, pozostała jednak nierówna blizna. Zakażenie tkanek miękkich gronkowcem złocistym nie stanowiło i nie stanowi trwałego uszczerbku na zdrowiu, jednakże miało wpływ na przedłużenie procesu gojenia miękkich tkanek o około 4-5 miesięcy, wygląd estetyczny blizny oraz uciążliwość w procesie jej gojenia z uwagi na konieczność częstej zmiany opatrunków, tj. w ciągu tygodnia dwukrotnie. Przebyte zakażenie nie ma również wpływu na rodzaj i przebieg fizykoterapii, w tym świadczenia rehabilitacyjne. Wychudzenie uda lewego i goleni lewej, niewielkie utykanie na kończynę dolną lewą spowodowane są przebyłym złamaniem.

Sąd Rejonowy ustalił, że w Wojewódzkim Szpitalu (...) w L. w latach 2005-2010 stwierdzono 1880 przypadków wystąpienia zakażeń objawowych patogenami alarmowymi, w tym zakażeń MRSA – 40 przypadków. Nadto w roku 2011 stwierdzono w tej placówce medycznej 452 przypadki wystąpienia zakażeń objawowych patogenami alarmowymi, w tym 15 przypadków zakażeń MRSA. W okresie od 1 stycznia 2011 roku do 21 marca 2011 roku stwierdzono 1 przypadek zakażenia krwi bakterią MRSA na Oddziale Intensywnej Terapii i Anestezjologii, 1 przypadek zakażenia tkanek miękkich tą bakterią na Oddziale Otolaryngologii oraz 1 przypadek zakażenia tkanek miękkich tą bakterią na Oddziale Chirurgii Naczyniowej.

Sąd ustalił, że (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W. zawarła umowę ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej z Wojewódzkim Szpitalem (...) w L..

Sąd ustalił, że w piśmie z dnia 24 sierpnia 2012 roku A. M. dokonała zgłoszenia szkody w Wojewódzkim Szpitalu (...) W. SPZOZ w L., wnosząc o wypłatę tytułem zadośćuczynienia kwoty 40000 zł z powodu zakażenia gronkowcem złocistym. Zgłoszenie to zostało przesłane do ubezpieczyciela – (...) Spółki Akcyjnej w dniu 6 września 2012 roku. Pismem z dnia 4 grudnia 2012 roku A. M. została poinformowana o odmowie przyjęcia odpowiedzialności i wypłaty zadośćuczynienia.

Sąd Rejonowy wskazał dowody, na podstawie których dokonał ustaleń faktycznych w sprawie, oraz przedstawił swoje stanowisko w zakresie oceny tych dowodów.

Sąd Rejonowy wskazał, że w świetle przytoczonych w treści uzasadnienia pozwu okoliczności faktycznych podstawy prawnej odpowiedzialności Wojewódzkiego Szpitala (...) SPZOZ w L., za którego odpowiedzialność gwarancyjną ponosi (...) Spółka Akcyjna z siedzibą w W., należy upatrywać w przepisach regulujących odpowiedzialność deliktową, to jest w przepisie art. 120 k.p. w zw. z art. 430 k.c. i art. 415 k.c.

Podstawy prawnej uzasadniającej skierowanie roszczenia bezpośrednio przeciwko zakładowi ubezpieczeń należy natomiast upatrywać w przepisie art. 19 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. z 2013 roku, poz. 392).

Sąd Rejonowy uznał, że powódka wykazała wszystkie przesłanki odpowiedzialności odszkodowawczej Wojewódzkiego Szpitala (...) W. SPZOZ w L., o których mowa w art. 430 k.c. w zw. z art. 415 k.c.

Sąd wskazał, że wyniki postępowania dowodowego dostarczyły wystarczających podstaw do ustalenia momentu zakażenia powódki gronkowcem złocistym szczep MRSA (metycyloooporny), to jest miejsca powstania szkody. Zarówno pozwany, jak też interwenient uboczny, nie zakwestionowali skutecznie sporządzonej na potrzeby postępowania opinii biegłej z zakresu chorób zakaźnych, z której wynika, że biologiczne właściwości gronkowca złocistego, dane epidemiologiczne uwzględniające ocenę ryzyka zakażeń szpitalnych oraz przebieg leczenia i dolegliwości powódki wskazują, iż do zakażenia doszło podczas przeprowadzenia zabiegu operacyjnego otwartej repozycji odłamów kostnych i stabilizacji lewej nogi w dniu 14 marca 2011 roku. Czas pojawienia się objawów infekcji miejsca operowanego oraz charakterystycznej dla zakażeń gronkowcowych sączącej się wydzieliny o charakterze surowiczo-ropnym potwierdza związek przyczynowo skutkowy z przeprowadzonym zabiegiem, a dodatkowym tego potwierdzeniem jest skuteczność zastosowanej metody leczenia, to jest operacyjne usunięcie materiału stabilizującego oraz zastosowanie antybiotykoterapii. To z kolei prowadzi – na podstawie domniemania faktycznego z art. 231 k.p.c. – do wniosku, że po stronie placówki służby zdrowia wystąpiło niedbalstwo w zakresie przestrzegania norm sanitarno-epidemiologicznych, skutkiem czego było zakażenie powódki. Pozwany, ani też interwenient uboczny nie zdołali natomiast wykazać, że zakażenie powódki gronkowcem złocistym szczep MRSA wyniknęło z jej własnych zaniedbań, bądź zachowań, jak palenie papierosów, nadwaga czy nadciśnienie.

Sąd Rejonowy wskazał, że – stosownie do przepisów art. 445 § 1 k.c. w zw. z art. 444 § 1 k.c. – w razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

Sąd wskazał, że w rozpoznawanej sprawie zostało wykazane, że ograniczenia ruchowe i dolegliwości bólowe kończyny dolnej zgłaszane przez powódkę nie były i nie są następstwem zakażenia jej gronkowcem złocistym, lecz przebyte złamanie kości lewej nogi. Jak wskazał biegły z zakresu ortopedii, z dużą dozą prawdopodobieństwa można stwierdzić, że infekcja dotyczyła wyłącznie tkanek miękkich i tym samym miała wpływ na proces gojenia tychże tkanek. Nie miała natomiast żadnego wpływu na uzyskanie zrostu kostnego na skutek przebytego złamania, jak też na wynik leczenia w sensie funkcjonalności stawu skokowego. Jak wskazał biegły, zakażenie gronkowcem złocistym nie miało również wpływu na stopień odczuwanych przez powódkę dolegliwości bólowych, jednakże powodowało uciążliwość w leczeniu, wynikające z konieczności zmiany opatrunków (dwa razy w tygodniu) oraz częstszych wizyt lekarskich. Przebyte infekcje ma wreszcie wpływ na wygląd estetyczny blizny, a która to blizna znajduje się w miejscu widocznym, to jest na kości goleniowej lewej. Sama zaś powódka wskazuje, że wstydzi się i jej i nogi, wobec czego zakrywa ją, zwłaszcza że przed zdarzeniem nosiła krótkie spodenki. Mając na uwadze powyższe okoliczności, a mianowicie przedłużenie procesu gojenia tkanek miękkich (jak wynika z wyjaśnień biegłego z zakresu ortopedii normalne, standardowe leczenie rany i usunięcie gipsu przy tego typu złamaniach następuje w 8-10 tygodniu od daty zabiegu operacyjnego, a w przypadku powódki zakończyło się po 6 miesiącach, o który to czas nastąpiło wydłużenie procesu gojenia się rany), pozostanie nieestetycznej blizny, co jest istotne gdy weźmie się pod uwagę wiek i płeć

poszkodowanej (nadto rozmiar blizny wynoszący 15 cm), jak też uciążliwość procesu leczenia przejawiająca się w konieczności zmiany opatrunków (dwa razy w tygodniu) i częstszymi wizytami lekarskimi, w ocenie Sądu, zasadne jest przyznanie poszkodowanej zadośćuczynienia w kwocie 10000 zł. Żądanie z tego tytułu kwoty 35000 zł jest nadmiernie wygórowane i nieadekwatne do rodzaju i rozmiaru doznanego przez powódkę uszczerbku na zdrowiu powodowanego wyłącznie zakażeniem gronkowcem złocistym szczepu MRSA. Zatem ponad kwotę 10000 zł żądanie powódki podlegało oddaleniu jako niezasadne.

Sąd Rejonowy uzasadnił również rozstrzygnięcie w przedmiocie odsetek za opóźnienie.

W ocenie Sądu pierwszej instancji powódka nie wykazała interesu prawnego w uzyskaniu ustalenia na przyszłość odpowiedzialności pozwanej za skutki zdarzenia zakażenia jej bakterią gronkowca złocistego podczas pobytu w szpitalu w dniach 2-21 marca 2011 roku.

Sąd wskazał, że z opinii biegłego z zakresu ortopedii nie wynika, aby konsekwencje zdrowotne związane z zakażeniem powódki bakterią gronkowca złocistego szczep MRSA mogły mieć swoje miejsce w przyszłości. Jak wskazał biegły w toku ustnych wyjaśnień do opinii, poczynając od 2011 roku, to jest od usunięcia materiału zespalającego, brak było jakichkolwiek nawrotów infekcji w ranie pooperacyjnej, co świadczy o prawidłowym jej wygojeniu. Biegły zatem nie przewidział wystąpienia szkód przyszłych na osobie powódki, a wywołanych zakażeniem bakterią gronkowca złocistego szczep MRSA, co przesądza o konieczności oddalenia powództwa o ustalenie odpowiedzialności na przyszłość. Nie ulega natomiast wątpliwości, że o ile w przyszłości nastąpi nowy, nieprzewidziany skutek zdarzenia, powódka – w świetle nowego unormowania art. 442 1 k.c. – ma otwartą drogę do dochodzenia kolejnych roszczeń.

Jako podstawę prawną rozstrzygnięcia o kosztach procesu Sąd Rejonowy wskazał przepis art. 100 zd. 1 k.p.c.

*

Od wyroku z dnia 4 lutego 2016 roku apelację wniosła powódka wskazując, że zaskarża wyrok częściowo, to jest:

„1. w punkcie II w zakresie w jakim oddała powództwo co do kwoty 9 600 złotych tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 4 grudnia 2012 r. do dnia zapłaty,

2. w punkcie II w zakresie oddalającej żądanie powódki ustalenia odpowiedzialności strony pozwanej za ewentualne przyszłe skutki zakażenia powódki bakterią gronkowca w czasie pobytu w szpitalu pozwanego w okresie od dnia 02 marca 2011 r do dnia 21 marca 2011 r.,

3. w punkcie III w zakresie co do rozstrzygnięcia o sposobie ponoszenia kosztów procesu w zakresie, w jakim rozstrzygnięcie to pozostaje niezgodne z zasadą proporcjonalnej odpowiedzialności za wynik sporu w zakresie objętym niniejszą apelacją”.

Powódka zarzuciła „naruszenie przepisów prawa materialnego poprzez błędną jego wykładnię, tj.:

- art. 445 § 1 KC poprzez ustalenie, że odpowiednią sumą zadośćuczynienia za doznaną przez powódkę krzywdę jest kwota w wysokości 10 000 zł podczas gdy kwota ta jest nieadekwatna do rozmiaru krzywdy powódki będąca skutkiem zakażenia bakterią gronkowca w trakcie leczenia w Wojewódzkim Szpitalu (...) SPZOZ w L.

- art. 189 KPC poprzez uznanie, że powódka nie ma interesu prawnego do zastrzeżenia odpowiedzialności pozwanego na przyszłość za dalsze mogące wystąpić w przyszłości skutki zakażenia podczas gdy nie da się przyjąć, że żadne inne następstwa zakażenia gronkowcem nie pojawią się w przyszłości”.

A. M. wniosła o „zmianę zaskarżonego wyroku poprzez zasądzenie od strony pozwanej na rzecz powódki dodatkowej kwoty 9600 zł tytułem zadośćuczynienia wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 04 grudnia 2012 r. do dnia zapłaty, ustalenie odpowiedzialności pozwanego za ewentualne przyszłe skutki zakażenia powódki bakterią gronkowca w czasie pobytu szpitalu pozwanego w okresie od dnia 02.03.2011 r do dnia 21.03.2011 r., zasądzenie od strony pozwanej

na rzecz powódki kosztów postępowania, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych oraz zasądzenie od strony pozwanej na rzecz powódki kosztów postępowania apelacyjnego według norm przepisanych”.

Powódka wniosła także o:

„- (...) dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z nowej dokumentacji medycznej w postaci zaświadczenia lekarskiego z dnia 11 lutego 2016 r., wyniku z wymazu z dnia 17 lutego 2016 r. skierowania do szpitala z dnia 02 marca 2016 r., na okoliczność skutków zakażenia bakterią gronkowca w czasie pobytu powódki w szpitalu od dnia 02 marca 2011 roku do dnia 21 marca 2011 r., aktualnego stanu zdrowia oraz konieczności dalszego leczenia.

- (...) dopuszczenie i przeprowadzenie dowodu z uzupełniającej opinii biegłego z zakresu chirurgii urazowo-ortopedycznej dr n. med. J. S. na okoliczność poniesionego uszczerbku na zdrowiu na zdrowiu i konsekwencji zdrowotnych w życiu powódki, rokowań na przyszłość w związku z zakażeniem bakterią gronkowca w trakcie leczenia w Wojewódzkim Szpitalu (...) SPZOZ w L. w związku z ujawnieniem się nowych istotnych okoliczności tj. w postaci zapalenia kości z przetoką czynną goleni w dniu 10 lutego 2016 r. na co wskazuje nowa dokumentacja medyczna wydana przez Poradnię Chirurgiczną w dniu 11 lutego 2016 r. oraz 02 marca 2016 r.”

Powódka wskazała, że „ewentualnie wnosi o:

- uchylenie ww. wyroku w zaskarżonym zakresie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji, przy uwzględnieniu kosztów postępowania apelacyjnego.

- zwolnienie powódki od ponoszenia kosztów sądowych w całości (...)”¹.

÷

W odpowiedzi na apelację interwenient uboczny wniósł o oddalenie w całości apelacji powódki oraz o zasądzenie od powódki na rzecz interwenienta ubocznego kosztów postępowania odwoławczego według norm przepisanych (k. 437-439).

W odpowiedzi na apelację pozwany wniósł o oddalenie w całości apelacji powódki, oddalenie wniosków dowodowych oraz o zasądzenie od powódki kosztów postępowania odwoławczego według norm przepisanych (k. 440-441).

Na rozprawie apelacyjnej pełnomocnik powódki popierał apelację.

*

Sąd Okręgowy zważył co następuje:

Apelacja powódki jest bezzasadna i w związku z tym podlega oddaleniu na podstawie art. 385 k.p.c.

Na wstępie należy wskazać, że Sąd Okręgowy podziela ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz dokonana przez ten Sąd ocenę zebranego w sprawie materiału dowodowego. Ponowne przytaczanie tych ustaleń oraz rozważań w zakresie oceny dowodów jest zbędne.

÷

Nie jest uzasadniony zarzut naruszenia przepisu art. 445 § 1 k.c.

Na wstępie należy wskazać, że przepisy art. 445 § 1 k.c. w zw. z art. 444 § 1 k.c. nie miały w rozpoznawanej sprawie bezpośredniego zastosowania, gdyż powódka nie dochodziła zadośćuczynienia za krzywdę, którą miałyby jej wyrządzić pozwany czynem niedozwolonym. Powódka dochodziła świadczenia ubezpieczeniowego, a zakres odpowiedzialności z tytułu umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej pozwanego, jako ubezpieczyciela, wyznaczały przepisy ustawy z dnia 22 marca 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym

i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, przytoczone przez Sąd pierwszej instancji w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, oraz przepisy Kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej.

Sąd pierwszej instancji prawidłowo określił wysokość świadczenia ubezpieczeniowego należnego powódce. Sąd Rejonowy prawidłowo określił jaki byłby zakres zadośćuczynienia za krzywdę, do zapłaty którego zobowiązany byłby Wojewódzki Szpital (...) Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w L.. Tym samym prawidłowo została oznaczona wysokość świadczenia ubezpieczeniowego z umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej odpowiadająca temu zadośćuczynieniu.

Wysokość zadośćuczynienia za krzywdę ustalana na podstawie art. 445 § 1 k.c. w zw. z art. 444 § 1 k.c. ma zawsze w pewnym zakresie charakter ocenny, co oczywiście nie oznacza dowolności, jednak nie można powiedzieć, że w rozpoznawanej sprawie wysokość tego zadośćuczynienia została zaniżona, a zwłaszcza, że została zaniżona w sposób rażący.

W omawianym zakresie Sąd Okręgowy podziela ocenę prawną Sądu pierwszej instancji co do wysokości należnego powódce świadczenia.

÷

Nie jest uzasadniony zarzut naruszenia przepisu art. 189 k.p.c.

Z art. 189 k.p.c. jednoznacznie wynika, że przesłankami skuteczności powództwa o ustalenie są:

- 1) istnienie lub odpowiednio nieistnienie stosunku prawnego lub prawa, których dotyczy żądanie ustalenia,
- 2) istnienie interesu prawnego w żądaniu takiego ustalenia.

Powództwo o ustalenie oparte na podstawie prawnej wskazanej w art. 189 k.p.c. może być uwzględnione tylko wówczas, gdy spełnione są łącznie wymienione wyżej przesłanki.

Interes prawny, o którym mowa w przepisie art. 189 k.p.c., musi wystąpić w danej sprawie sądowej, a więc mieć charakter konkretny, a nie abstrakcyjny. W danej sprawie cywilnej podlegającej rozstrzygnięciu przez sąd, a obejmującej żądanie ustalenia istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, powód powinien wskazać i udowodnić takie okoliczności faktyczne, których ocena pozwoli na uznanie, że ten właśnie powód ma interes prawny w żądaniu ustalenia.

W rozpoznawanej sprawie powódka w ogóle nie wskazała okoliczności faktycznych, których obiektywna ocena pozwoliłaby na przyjęcie, że okoliczności te uzasadniają istnienie interesu prawnego w żądaniu ustalenia odpowiedzialności ubezpieczyciela względem powódki za dalsze, mogące wystąpić w przyszłości skutki zakażenia bakteryjnego w szpitalu. Okoliczności takie nie zostały wskazane ani w pozwie, ani też w toku dalszego postępowania.

Przyjmuje się, że w drodze powództwa opartego na przepisie art. 189 k.p.c. można żądać ustalenia nie tylko stosunku prawnego lub prawa, ale także faktu mającego charakter prawotwórczy².

Chcąc udowodnić zaistnienie przesłanki opisanej w punkcie 1 należało wskazać na możliwość pojawienia się w przyszłości następstw zakażenia bakterią podczas pobytu w szpitalu i taką możliwość udowodnić.

Niezależnie od powyższego należało wskazać i udowodnić takie okoliczności faktyczne, w świetle których możliwa byłaby ocena, że powódka ma interes prawny w żądaniu ustalenia odpowiedzialności pozwanego za mogące pojawić się w przyszłości następstwa czynu niedozwolonego.

Powódka nie wskazała w rozpoznawanej sprawie okoliczności faktycznych, które pozwalałyby na obiektywną ocenę, że ma ona interes prawny w żądaniu ustalenia odpowiedzialności pozwanego za przyszłe szkody na osobie, a więc

wyjaśniające obiektywnie dlaczego powódce potrzebne jest ustalenie wskazanego wyżej faktu prawotwórczego w drodze orzeczenia sądu.

Dla wykazania interesu prawnego w żądaniu ustalenia odpowiedzialności za mogące się ujawnić w przyszłości następstwa czynu niedozwolonego nie jest wystarczające odwołanie się do stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w uchwale z dnia 17 kwietnia 1970 roku, III PZP 34/693. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na to, że uchwała ta zapadła na tle odmiennego niż obecny stanu prawnego, a mianowicie w okresie obowiązywania przepisu art. 442 k.c.

Przepis art. 442 k.c. stanowił, że:

§ 1. Roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże w każdym wypadku roszczenie przedawnia się z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę.

§ 2. Jeżeli szkoda wynikła ze zbrodni lub występku, roszczenie o naprawienie szkody ulega przedawnieniu z upływem lat dziesięciu od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

Przepisy art. 442 § 1 i 2 k.c. przewidywały w swojej końcowej części dziesięcioletni termin przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, liczony od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę; w wypadku wskazanym w art. 442 § 2 k.c. zdarzeniem tym było popełnienie przestępstwa (zbrodni lub występku) przez osobę wyrządzającą szkodę.

Podstawowym uzasadnieniem koncepcji możliwości ustalenia odpowiedzialności za szkody na osobie mogące powstać w przyszłości ze znanego już czynu niedozwolonego wyrządzającego szkodę była potrzeba zapobieżenia przedawnieniu roszczeń o naprawienie szkód na osobie mogących powstać w przyszłości, skoro w każdym wypadku roszczenie takie przedawniało się z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wyrządzające szkodę.

Ta okoliczność stanowiła podstawowy argument uzasadniający istnienie interesu prawnego w żądaniu ustalenia odpowiedzialności na przyszłość. Przyjmowano bowiem, że skutkiem ustalenia prawomocnym wyrokiem odpowiedzialności za szkody mające powstać w przyszłości będzie swoiste „przedłużenie” biegu terminów przedawnienia roszczeń o naprawienie szkód mogących powstać w przyszłości, gdyż w grę wchodziłoby zastosowanie przepisu art. 125 § 1 k.c.

W aktualnym stanie prawnym przepisy art. 442¹ § 2-3 k.c. wprowadzają istotne modyfikacje zasady wskazanej w przepisie art. 442¹ § 1 k.c., stanowiącym odpowiednik dawnego przepisu art. 442 § 1 k.c.

Przepis art. 442¹ § 1 k.c. stanowi, że roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę.

Przepisy art. 442¹ § 2-3 k.c. stanowią, że:

§ 2. Jeżeli szkoda wynikła ze zbrodni lub występku, roszczenie o naprawienie szkody ulega przedawnieniu z upływem lat dwudziestu od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

§ 3. W razie wyrządzenia szkody na osobie, przedawnienie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

§ 4. Przedawnienie roszczeń osoby małoletniej o naprawienie szkody na osobie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat dwóch od uzyskania przez nią pełnoletności.

Przepisy art. 442¹ § 2-3 k.c. są przepisami szczególnymi w stosunku do przepisu art. 442¹ § 1 k.c. i na korzyść poszkodowanego wprowadzają istotne modyfikacje zasady określonej w tym ostatnim przepisie, zwłaszcza gdy chodzi o przedawnienie roszczeń z tytułu szkody na osobie.

W aktualnym stanie prawnym argument związany z potrzebą zapobieżenia przedawnieniu roszczeń o naprawienie szkody na osobie przez ustalenie odpowiedzialności za szkody mogące powstać w przyszłości chociaż nie stracił całkowicie na znaczeniu, to jednak jego znaczenie jest marginalne.

W rozpoznawanej sprawie powódka nie powoływała się na tego rodzaju argumenty celem uzasadnienia swojego interesu prawnego w żądaniu ustalenia odpowiedzialności pozwanego.

Nie uzasadniają przyjęcia istnienia interesu prawnego argumenty dotyczące ułatwień dowodowych w ewentualnym przyszłym postępowaniu sądowym.

Wyrok z dnia 4 lutego 2016 roku w części zasądzającej świadczenia ubezpieczeniowe od pozwanego na rzecz powódki korzysta z powagi rzeczy osądzonej i w związku z tym przesądza prawomocnie między innymi o tym, że pozwany, jako ubezpieczyciel, ponosi odpowiedzialność wynikającą z umowy w ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone przez Wojewódzki Szpital (...) Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w L. w okolicznościach ustalonych przez Sąd pierwszej instancji.

Rozstrzygnięcie to wiąże także inne sądy i inne organy państwowe (art. 365 § 1 k.p.c.), natomiast nawet wydanie rozstrzygnięcia ustalającego odpowiedzialność ubezpieczyciela za dalsze mogące wystąpić w przyszłości skutki zdarzenia ubezpieczeniowego ani nie zwolni w przyszłości wierzyciela od wykazania, że takie następstwa zaistniały, ani też że pozostają w normalnym związku przyczynowym ze wskazanym w wyroku ustalającym zdarzeniem ubezpieczeniowym.

÷

Sąd Okręgowy oddalił wnioski dowodowe powódki zgłoszone w apelacji, z uwagi na to, że dotyczą one okoliczności faktycznych nie mających istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia niniejszej sprawy. Z treści apelacji wynika jednoznacznie, że powódka powołuje się na nowe następstwo czynu niedozwolonego, jakiego dopuścił się pozwany. Następstwo to, a tym samym ewentualna krzywda powódki, nie mieści się w podstawie faktycznej powództwa, którą powódka powoływała w rozpoznawanej sprawie.

Przepis art. 383 k.p.c. stanowi, że w postępowaniu apelacyjnym nie można rozszerzyć żądania pozwu ani występować z nowymi roszczeniami. Jednakże w razie zmiany okoliczności można żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego wartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się można nadto rozszerzyć żądanie pozwu o świadczenia za dalsze okresy.

Z powołanego przepisu wynika jednoznacznie, że w postępowaniu apelacyjnym nie można zmieniać podstawy faktycznej powództwa, ani w całości, ani w części, co oznacza, że nie jest możliwe oparcie części dochodzonego do tej pory roszczenia na nowej podstawie faktycznej zgłoszonej dopiero w postępowaniu apelacyjnym.

Wyrok Sądu pierwszej instancji i wyrok Sądu Okręgowego w rozpoznawanej sprawie nie będą się odnosić do nowych następstw zakażenia, które ujawniły się po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji, co oznacza, że powódka będzie mogła dochodzić w przyszłości ewentualnych roszczeń opartych na nowej podstawie faktycznej. W tym zakresie nie będzie zachodziła powaga rzeczy osądzonej wynikająca z prawomocnego wyroku z dnia 4 lutego 2016 roku.

Zgłaszając takie roszczenia, powódka będzie musiała wykazać na ogólnych zasadach zaistnienie nowej krzywdy oraz związek tej krzywdy z czynem niedozwolonym Wojewódzkiego Szpitala (...), a więc z zakażeniem bakteryjnym podczas pobytu w szpitalu w 2011 roku. Jest to przy tym istotne chociażby dlatego, że z dokumentów przedstawionych przez powódkę w postępowaniu apelacyjnym wynika, że nowo powstała przetoka goleni – zapalenie kości i szpiku jest związana z zakażeniem bakteryjnym gronkowcem złocistym o szczepie MSSA, a więc innym niż ten, którym zakażeniu powódka uległa w 2011 roku. Szczegółowe ustalenia i rozważania w tym zakresie wykraczają jednak poza zakres rozpoznania apelacji.

÷

Mając na uwadze powyższe rozważania Sąd Rejonowy oddalił apelację, jako bezzasadną.

*

Na podstawie art. 102 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Sąd Okręgowy nie obciążył A. M. kosztami postępowania odwoławczego poniesionymi przez (...) Spółkę Akcyjną z siedzibą w W..

Powódka ma na utrzymaniu małoletniego syna, nie uzyskuje znaczących dochodów, gdyż utrzymuje się tylko z renty w kwocie około 700 zł. Prowadzi wspólne gospodarstwo domowe wraz z mamą, która otrzymuje emeryturę w kwocie około 1400 zł (k. 401-402v). W związku z powyższym należy uznać, że zachodzi szczególnie uzasadniony wypadek pozwalający na nieobciążanie powódki kosztami postępowania odwoławczego.

Jednocześnie należy wskazać, że nie ma podstaw do zmiany zaskarżonego wyroku w zakresie rozstrzygnięcia o kosztach procesu za pierwszą instancję. W związku z tym, że żądanie pozwu zostało uwzględnione tylko częściowo, Sąd pierwszej instancji stosunkowo rozdzielił koszty procesu między stronami. Rozstrzygnięcie w tym zakresie jest prawidłowe.

*

Sąd Okręgowy oddalił wniosek Wojewódzkiego Szpitala (...) Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w L. o zasądzenie od A. M. zwrotu kosztów postępowania odwoławczego z tych samych względów, które zadecydowały o oddaleniu tego wniosku przez Sąd pierwszej instancji.

Przepis art. 107 zd. 3 k.p.c., mający odpowiednie zastosowanie w postępowaniu apelacyjnym (art. 391 § 1 k.p.c.), stanowi, że sąd może także przyznać interwientowi koszty interwencji od przeciwnika obowiązującego do zwrotu kosztów.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że udział interwienta ubocznego w rozpoznawanej sprawie nie wpłynął na ocenę samej zasady powództwa, a co za tym idzie na ocenę zasady odpowiedzialności ubezpieczeniowej pozwanego ubezpieczyciela. Powództwo było bowiem uzasadnione co do zasady. Kwestia wysokości przyznanego powódce świadczenia ubezpieczeniowego miała charakter wtórny i nie zależała od dowodów przedstawionych przez interwienta ubocznego.

*

Na podstawie art. 113 ust. 1 (a contrario) ustawy z dnia 28 lipca 2005 roku o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. 2016 r., poz. 623 – tekst jednolity) Sąd Okręgowy przejął na rachunek Skarbu Państwa nieuiszczoną część opłaty od apelacji.

W związku z tym, że apelacja powódki została oddalona w całości, a powódka była zwolniona częściowo od opłaty od apelacji, brak jest pomiotu, na który mógłby zostać włożony obowiązek zapłaty nieuiszczonej części opłaty na rzecz Skarbu Państwa.

*

Z tych wszystkich względów i na podstawie powołanych wyżej przepisów Sąd Okręgowy orzekł jak w sentencji wyroku.

Marta Postulska-Siwek Dariusz Iskra Krzysztof Niezgoda

1 Przytoczono dosłowne brzmienie zarzutów i wniosków apelacyjnych oraz sformułowania określającego zakres zaskarżenia wyroku.

2 Por. przykładowo: orzeczenie SN z dnia 17 września 1965 roku, I CR 134/65, OSP 1966, z. 12, poz. 275; uchwała SN z dnia 30 grudnia 1968 roku, III CZP 103/68, OSN C 1969, z. 5, poz. 85; uchwała SN z dnia 7 sierpnia 1970 roku, III CZP 49/70, OSN C 1971, z. 3, poz. 42; uchwała SN z dnia 30 maja 1975 roku, III CZP 67/74, OSN C 1976, z. 4, poz. 72; wyrok SN z dnia 27 sierpnia 1976 roku, II CR 288/76, OSN C 1977, z. 5-6, poz. 91; wyrok SN z dnia 13 marca 1984 roku, I PRN 23/84, OSP 1985, z. 6, poz. 120; uchwała SN z dnia 27 lipca 1990 roku, III CZP 38/90, OSN C 1991, z. 2-3, poz. 25; wyrok SN z dnia 14 kwietnia 1992 roku, I CRN 38/02, OSN C 1993, z. 3, poz. 45; uchwała SN z dnia 26 maja 1992 roku, III CZP 36/92, Lex nr 9075; wyrok SA w Łodzi z dnia 9 września 1992 roku, I A Cr 186/92, OSA 1993, z. 1, poz. 8; wyrok SA w Łodzi z dnia 3 grudnia 1992 roku, I A Cr 428/92, OSA 1993, z. 7, poz. 49; wyrok SN z dnia 24 maja 1995 roku, I CRN 61/95, Lex nr 8289; uchwała SN z dnia 22 września 1995 roku, III CZP 118/95, OSN C 1996, z. 1, poz. 7; wyrok SN z dnia 17 grudnia 1997 roku, I PKN 434/97, OSN P 1998, z. 21, poz. 627; postanowienie SN z dnia 27 stycznia 1998 roku, II UKN 471/97, OSN P 1999, z. 2, poz. 75; wyrok SN z dnia 25 czerwca 1998 roku, III CKN 563/97, Lex nr 255611; postanowienie SN z dnia 20 sierpnia 1998 roku, III CZP 30/98, Prokuratura i Prawo 1998, z. 11-12, poz. 43; wyrok SN z dnia 11 grudnia 1998 roku, II CKN 96/98, OSN C 1999, z. 5, poz. 98; wyrok SA w Warszawie z dnia 17 grudnia 1998 roku, I A Ca 996/98, Prawo Gospodarcze 2000, z. 1, s. 38; wyrok SN z dnia 20 stycznia 2000 roku, I CKN 370/98, Lex nr 50861; wyrok SA w Katowicach z dnia 15 listopada 2000 roku, I A Ca 947/00, Prawo Gospodarcze 2001, z. 10, s. 56; wyrok SN z dnia 6 marca 2002 roku, V CKN 852/00, Lex nr 56024; wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2002 roku, V CKN 953/00, Lex nr 57200; wyrok SN z dnia 11 lutego 2003 roku, V CKN 1651/00, Lex nr 479362; wyrok SN z dnia 20 lutego 2003 roku, I CKN 58/01, Lex nr 83830; wyrok SN z dnia 26 czerwca 2003 roku, V CKN 419/01, Lex 355365; wyrok SN z dnia 2 lutego 2005 roku, IV CK 474/04, Lex 488986; wyrok SN z dnia 24 maja 2005 roku, V CK 644/04, Lex nr 180825; uchwała SN z dnia 29 marca 2006 roku, II PZP 14/05, OSN P 2006, z. 15-16, poz. 228; wyrok SN z dnia 14 lipca 2006 roku, II CSK 71/06, OSP 2007, z. 10, poz. 118; wyrok SN z dnia 5 czerwca 2007 roku, I UK 8/07, OSN P 2008, z. 15-16, poz. 228; wyrok SN z dnia 6 lutego 2009 roku, IV CSK 447/08, MP 2009, z. 5, s. 244.

3 OSN C 1970, z. 12, poz. 217.